

УДК [811.111'811'255.4]

ББК 81.25 Англ-3

Юлія Колядич

(м. Вінниця, Україна)

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ІМПЛІЦИТНОСТІ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті висвітлено теоретико-методологічні засади перекладацького аналізу категорії імпліцитності, визначено методи та прийоми, які впливають на стратегії вербалізації імпліцитної інформації у вихідному тексті.

***Ключові слова:** категорія імпліцитності, стратегії вербалізації, соціокультурний контекст, художній дискурс, міжкультурна асиметрія.*

The article highlights theoretical and methodological principles of implecity translation analysis, investigates methods and techniques, that influence the strategy of verbalization of implicit information of the source text

***Key words:** category of implicity, strategy of verbalization, sociocultural context, artistic discourse, intercultural asymmetry.*

Сучасні напрацювання в царині художнього перекладу сконцентровані, переважно, на вивченні загальних концепцій, у яких перекладацька парадигма обмежується сучасними можливостями транспонування знаку однієї мовної системи в іншу, що надає можливості для її дослідження з позицій когнітивістики (А. Вежбицька, В.Мирошниченко, А. Попович, П. Тороп та ін.). Теоретичні праці, присвячені дослідженню імпліцитності лексичних засобів у перекладі, тісно пов'язані з теорією концептів у когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології (І. Голубовська, О. Залевська, Є. Кубрякова, В. Маслова, З. Попова, Ю. Степанов та ін.), загальною теорією перекладацьких помилок (Ф. Бацевіч, М. Дебрєнн, В.Коптілов, Л. Мурзін, О.Рихло, О.Павленко, А. Шевнін та ін.), рецепційно-комунікативними теоріями літературного процесу (У. Вайсштайн, Р. Варнінг, Д. Дюришин, В. Ізер, Г. Яусс) тощо. Запропоновані підходи до дослідження зазначеного явища у сучасному перекладознавстві, що включають лінгвістичні аспекти акцентуації тих чи тих вузлових його питань, надають можливість знайти необхідний напрям

«розкодування» певних методологічних аберацій, застосовуючи дещо іншу систему аргументації, яка лежить у площині мовно-культурних особливостей текстів першотвору та перекладу.

Розглядаючи у цьому контексті проблему художнього перекладу, О.Павленко наголошує на необхідності максимально повноцінної ідентифікації національно-культурної приналежності тексту оригіналу, що, на думку дослідниці, виступає вирішальною умовою досягнення повноцінного, гармонійного перекладу. Артикульована нею теза про те, що переклад як «знаряддя культурного посередництва» завжди «перебуває в стані мінливості», вимагаючи від перекладача «не тільки постійного переключення з однієї лінгвокультурної моделі світу в іншу, а й посередницьких навичок, достатніх для відображення розбіжностей у різних способах сприйняття реальності з урахуванням специфіки національного і соціального контекстів», [2, с.63], саме і співвідноситься з необхідністю декодування імпліцитної інформації, яка міститься у тексті оригіналу.

Соціокультурні вектори зміни свідомості в національному контексті, які суворо корелюють із світовідчуттям і світосприйманням, простежуються у використанні всіх продуктивних моделей перекладу та їх комбінацій, завдяки чому цільовий текст сприймається природно україномовним читачем. Заради плавності тексту в перекладі спостерігаємо різного ступеня зміщення акцентів та трансформації емоційного забарвлення оригіналу, а також свідоме, як на нашу думку, уникання адаптивного транскодування, незважаючи на те, що оригінал стилістично завантажений численними алюзіями, посиланнями на явища західної, зокрема власне британської культури (історичні події та персоналії, географічні назви, імена письменників, поетів, художників, назви творів мистецтва, атрибути, пов'язані з релігією, елементи фольклору, індивідуалізоване, насичене розмовними елементами, жаргонізмами мовлення героїв тощо), що є невідомою інформацією для українського читача. Наприклад, «However, that small amount of George's property which his mother got hold of she kept, *in defiance of all the King's horses and writs*» [3, с.37]. – «Одначе ту невелику частину Джорджевих речей, якою заволоділа його мати, вона вже

не випустила з рук, незважаючи ні на що й ні на кого» [1, с.31]. В англomовному варіанті виділений фрагмент є рядком з широковідомої дитячої пісні й, отже, переклад обмежується лише передачею мети комунікації, а решта інформації домислюється реципієнтом, який є представником іншої культури. Проте переклад наступного уривку вважаємо цілком вдалим, оскільки невідомі широкому колові читачів історичні реалії, на які в оригіналі йде лише вказівка, ідентифікуються в перекладі за допомогою прийому конкретизації та розширення змісту, а саме використанням іменника «змова»: « *...as he was meditating on that blessed martyr, Father Parsons, and that other more blessed martyr, Father Garnet of Gunpowder fame...*» [3, с.32] – « *...задумавшись про блаженного мученика, отця Парсонса, та ще блаженнішого мученика, отця Гернета, героя Порохової змови...*» [1, с.26].

Зазначимо також, що на практиці неможливо вимагати від художнього перекладу повноцінної, майже стовідсоткової відповідності стилістиці оригіналу та «схоплення» наскрізної авторської інтенції. В цьому й полягає «основна епістемологічна слабкість теорії» [2, с.65], оскільки врахування ширшого контексту «неминуче передбачає певну пізнавальну обмеженість» [2, с.65]. Переклад містить не тільки найбільш точні лексичні відповідники, а й включає прийом змішаної, за Л.Латишевим, трансформації – лексико-семантичної та синтактично-морфологічної. Згідно цієї класифікації виокремлюємо опущення («*nagged and goaded*» – «гризла»), заміни («*anything so positive and energetic*» – «справу, що потребувала такої діловитості й енергії»): «*He would never have done anything so positive and energetic if he had not been nagged and goaded into it by his wife*» [3, с.28]. – «*Він ніколи б не взявся за справу, що потребувала такої діловитості й енергії, якби його не гризла дружина*» [1, с. 22]. При цьому варто зазначити, що відповідна до контексту конотація лексеми «*positive*» має значення «*constructive*» (*positive thinking*), тобто таке, що «спрямоване на створення, щось необхідне, потрібне». Використання морфолого-синтаксичної трансформації до слова «*energetic*» («енергоємний», «*той, що потребує великих затрат енергії*»), аналогічно перетворює зазначену лексичну одиницю в «*те, що потребує діловитості*».

Наступне рішення можна пояснити неможливістю буквально перекласти субстантивоване «forgetting» зі збереженням синтаксичної конструкції оригіналу, хоча при цьому іронічний тон висловлювання, як бачимо, повністю втрачено: «*So a good deal of forgetting had to be done*» [3, с.26]. – «*Тож забувати довелося аж надто багатьох*» [1, с. 21].

Використання антонімічного перекладу на лексичному рівні в наступному відрізку тексту ймовірно пояснюється тим, що в українській словосполучення «працювати на оборону» є стійким, звичним для українського читача, хоча фактично має звужену порівняно з оригіналом семантику та відноситься до української реальності часів другої світової війни: «*Old Winterbourne was in London, “doing war work”, when the news of George’s death came*» [3, с.28]. – «*Коли прийшла звістка про Джорджеву смерть, старий Вінтерборн був у Лондоні, де працював на оборону*» [1, с. 23].

Ретельний вибір синтаксичних одиниць у тексті оригіналу зазвичай підпорядковано загальній меті створити особливий «настрій» усього твору. Так, прості поширені та ускладнені речення, у яких думки не «нанизуються» одна на одну, а розширюють та поглиблюють одну – основну. Отже, якщо в перекладі не відтворено цього ефекту, нівелюється не тільки авторський задум, але й ритм твору. Наприклад: «*Bank pass-books and private account-books are revealing documents, strangely neglected by biographers*» [3, с.124]. – «*Банківський рахунок та бухгалтерські книги – дуже промовисті документи, і дивно, що біографи нехтують їх*» [1, с.106].

Важливо також заакцентувати на прикладах перекладу окремих лексичних одиниць, у яких перекладацькі рішення видаються неоптимальними як стосовно їхнього семантичного значення, так і з точки зору їхньої відповідності загальній стратегії збереження змістово-художньої цілісності оригіналу. Наприклад, те ж саме англійське сполучення «in the country» у двох реченнях перекладено зовсім по-різному, причому в одному з них крім семантичного зсуву спостерігаємо синтаксичну трансформацію з категорії іменника в прикметник: 1) «*The telegram from the War Office – “regret to inform ... killed in action. Their Majesties’ sympathy...” – went to the home address in the*

country, and was opened by Mrs. Winterbourne» [3, с. 28]. – «Телеграма з військового міністерства: «З жалем повідомляємо... поліг у бою... їх величності виражають своє співчуття...» – надійшла до заміської вілли, і розпечатала її місіс Вінтерборн» [1, с. 23]; 2) «*Such an excitement for her, almost a pleasant change, for it was pretty dull in the country just after the Armistice»* [3, с. 28]. – «Що за привід для хвилювання, мало не приємна переміна: адже на селі зразу після замирення нудота була страшенна» [1, с. 23]. В оригінальному тексті «*country»* вжито у значенні «*rural districts as opposed to towns or the capital»*.

Наведемо приклади, коли перекладацький вибір лексичного відповідника значно змінює зміст цілого речення. Керуючись метонімічними зв'язками між іменем древньогрецького автора та епічним жанром літератури, який він започаткував, у перекладі англійське «*epic contest»* замінено на «*щось гомерівське»*. При цьому не враховано того, що останнє викликає стійку асоціацію з широко відомим крилатим висловом «*гомерівський сміх»* та привносить в український відповідник додатковий зміст – «*щось дуже смішне, комедійне»*. Проте оригінальне речення має зовсім інший контекст– «*епічна битва»*, тобто в цілому оригінальне речення будується на стилістичному прийомі іронії, тоді як у перекладеному – вжито відомий фразеологізм, що значно знижує експресивність повідомлення: «*Then there was a blazing row, Elizabeth at George, and then Fanny at George, and then – epic contest – Elizabeth at Fanny»* [3,с. 42]. – «*Отоді-то зчинилася буря! Спочатку на Джорджа накинулася Елізабет, потім Фанні, а врешті – і це вже було щось гомерівське – Елізабет на Фанні»* [1, с. 36].

Це все засвідчує, що «полісутнісне “Я” перекладача, його відкритість / закритість перед темпоральним модусом доби, місце в просторі аксіологічної ієрархії в залежності від меж його особистих й соціальних свобод, що дозволяють йому конструювати зовнішній діалог із світом» [2, с.67] надають можливості створити такі тексти, у яких «по-новому висвітлюється образ автора першотвору, його культура й створені ним художні образи»[2, с.67]. З іншого боку, «вербальне переосмислення існуючих перекладацьких версій відповідно до контексту тієї чи іншої культурної епохи змушує перекладача до

модельовання картини світу за допомогою адекватних його часу художніх засобів» [2, с.68] з урахуванням запитів можливої читацької аудиторії. Таке бачення проблеми призводить до різного типу перекладацьких різночитань, особливо коли текст оригіналу містить у собі численні авторські новоутворення.

Отже, у художньому перекладі домінуючими є стратегії відтворення / невідтворення імпліцитності, які простежуються на лексичному, лексико-семантичному та граматичному рівнях, і «саме в таких “урегульованих” перекладах» народжуються нові смисли, «еволюціонують й переакцентуються усталені погляди на процеси творення художніх текстів» [2, с. 68]. Це дає підстави трактувати переклад як «літературну інновацію» й досліджувати перекладений текст через декодування експліцитної та імпліцитної інформації, що міститься у ньому.

Список використаної літератури

1. Олдінгтон Р. Смерть Героя / Р. Олдінгтон. – Київ : Дніпро, 1988. – 341 с. – (Вершини світового письменства) ; Oldington R. Smertj Gheroja / R. Oldington. – Kyiv : Dnipro, 1988. – 341 s. – (Vershyny svitovogho pysjmenstva).
2. Павленко О.Г. «Розмикання меж...» (Авторські концепції перекладацтва другої половини ХХ століття: компаративний аспект) : моногр. / О. Г. Павленко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Логос, 2015. – 452 с.; Pavlenko O.Gh. «Rozmykannja mezh...» (Avtorsjki koncepciji perekladactva drughoji polovyny XX stolittja: komparatyvnyj aspekt) : monoghr. / O. Gh. Pavlenko ; Kyjiv. nac. un-t im. T. Shevchenka. – K. : Loghos, 2015. – 452 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – Москва : Республика, 1994. – 526 с. ; Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii / K. Jaspers. – Moskow : Respublika, 1994. – 526 s.
4. Aldington R. Death of a Hero / R. Aldington. – Penguin, 2013. – 368 p.
5. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / Ed. by M. Baker. – London ; New York : Routledge, 2001. – 691 p.

Колядич Юлія Володимирівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри методики навчання іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Контактний телефон: 098 590 18 77